

AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY MUSIQA O'RTASIDAGI MUVOZANAT: MADANIY XOTIRA, ESTETIK QADRIYAT VA ZAMONAVIY TAFAKKUR

Yo'ldosheva Sevara Qo'ldosh qizi,
Qarshi davlat universiteti San'atshunoslik
fakulteti Musiqa ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi
Email: yuldoshovasevara286@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-4675-9640>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18721200>

Annotatsiya. Mazkur maqolada an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi munosabatlar hamda ularning madaniy muvozanatga ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi an'anaviy musiqaning tarixiy va estetik ahamiyatini saqlagan holda, zamonaviy musiqaning texnologik va global xususiyatlari bilan uyg'unlashuv jarayonlarini yoritishdan iborat. Unda an'anaviy musiqaning milliy o'zlik va ma'naviy merosni ifodalashdagi roli, zamonaviy musiqaning esa raqamli texnologiyalar va ommaviy madaniyat ta'sirida shakllanishi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Maqolada an'anaviylik va zamonaviylik o'zaro boyituvchi jarayonlar sifatida talqin qilinib, ular o'rtasidagi muvozanat madaniy barqarorlik va yosh avlodning musiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil ekani asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: an'anaviy musiqa, zamonaviy musiqa, musiqiy sintez, madaniy muvozanat, milliy o'zlik, globallashuv, musiqiy ta'lim.

Abstract. This article analyzes the relationship between traditional and modern music and their impact on cultural balance. The main aim of the study is to examine the processes of harmonizing the historical and aesthetic significance of traditional music with the technological and global characteristics of modern music. The article explores the role of traditional music in expressing national identity and spiritual heritage, as well as the formation of modern music under the influence of digital technologies and mass culture. Traditional and modern music are interpreted as mutually enriching processes, and it is substantiated that maintaining a balance between them is an important factor in ensuring cultural stability and developing the musical thinking of the younger generation.

Keywords: traditional music, modern music, musical synthesis, cultural balance, national identity, globalization, music education.

Аннотация. В данной статье анализируются взаимоотношения традиционной и современной музыки и их влияние на культурный баланс. Цель исследования рассмотреть процессы гармонизации историко-эстетической значимости традиционной музыки с технологическими и глобальными особенностями современной музыки. В работе раскрывается роль традиционной музыки в выражении национальной идентичности и духовного наследия, а также формирование современной музыки под влиянием цифровых технологий и массовой культуры. Традиционность и современность трактуются как взаимодополняющие процессы, а сохранение баланса между ними обосновывается как важный фактор культурной устойчивости и развития музыкального мышления молодого поколения.

Ключевые слова: традиционная музыка, современная музыка, музыкальный синтез, культурный баланс, национальная идентичность, глобализация, музыкальное образование.

Kirish. Musiqa insoniyat sivilizatsiyasining shakllanish jarayonidayoq paydo bo'lgan va eng qadimiy ma'naviy hodisalardan biri sifatida tarix sahnasida mustahkam o'rin egallagan[1]. Dastlabki jamiyatlarda musiqa marosimlar, mehnat jarayonlari va diniy e'tiqodlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan bo'lib, u insonning tabiat bilan munosabati

va ichki kechinmalarini ifodalash vositasiga aylangan. Shu jihatdan musiqa nafaqat estetik hodisa, balki ijtimoiy va falsafiy mazmunga ega murakkab madaniy fenomen hisoblanadi.

Musiqa inson ruhiyatiga bevosita ta'sir etuvchi san'at turi sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. U til va so'z chegaralaridan tashqariga chiqib, hissiyotlarni badiiy shaklda ifodalaydi. Jamiyat taraqqiyoti davomida musiqa har doim davr ruhining aks-sadosi bo'lib kelgan. Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar sharoitida esa musiqa san'ati yangi bosqichga ko'tarilib, uning shakli va mazmuni tubdan o'zgarib bormoqda[2]. Natijada an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi munosabat masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda.

An'anaviy musiqa xalqning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va estetik didining mahsulidir. U xalqning kundalik hayoti, mehnati, quvonchi, dardi va e'tiqodlari bilan chambarchas bog'liq holda vujudga kelgan. An'anaviy musiqaning eng muhim jihati shundaki, u yozma manbalarga emas, balki og'zaki ijod va tirik ijro an'alariga tayanadi. O'zbek an'anaviy musiqasi misolida qaralganda, maqom san'ati, xalq qo'shiqlari, dostonlar va marosim musiqalari milliy madaniyatning muhim tarkibiy qismini tashkil etadi[3]. Maqom san'ati nafaqat musiqiy tuzilma, balki chuqur falsafiy va estetik mazmunga ega bo'lgan murakkab san'at tizimidir. Unda inson ruhiy kamoloti, ichki uyg'unlik va hayotiy muvozanat g'oyalari mujassam. An'anaviy musiqa jamiyatda birlashtiruvchi kuch sifatida ham namoyon bo'ladi. U marosimlarda, bayramlarda, oilaviy tadbirlarda ijro etilib, jamiyat a'zolari o'rtasida ruhiy yaqinlikni mustahkamlaydi. Shu jihatdan an'anaviy musiqa faqat san'at emas, balki ijtimoiy hodisa sifatida ham ahamiyatlidir.

Zamonaviy musiqa jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichida shakllangan bo'lib, u texnologik rivojlanish va global madaniy jarayonlar bilan bevosita bog'liqdir[4]. Elektron musiqa asboblari, kompyuter dasturlari, ovoz yozish texnologiyalari musiqaning yaratilish jarayonini tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda musiqa nafaqat sahnada, balki virtual makonda ham yashamoqda.

Adabiyotlar sharhi. An'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanat masalasi musiqa estetikasi, madaniyatshunoslik hamda sotsiologiya yo'nalishlarida keng o'rganilgan ilmiy muammolardan biridir. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu masala asosan uch asosiy yo'nalishda yoritiladi: madaniy xotira nazariyasi, estetik qadriyatlar evolyutsiyasi hamda zamonaviy tafakkur va global madaniy jarayonlar ta'siri hisoblanadi.

Madaniy xotira konsepsiyasi bo'yicha tadqiqotlarda musiqa millatning tarixiy tajribasi va kollektiv ongini saqlovchi vosita sifatida talqin qilinadi. Xususan, madaniyat nazariyotchilari an'anaviy musiqa shakllari xalqning tarixiy identitetini mustahkamlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydilar[5,6]. Bu yondashuvga ko'ra, folklor, maqom, xalq qo'shiqlari kabi janrlar nafaqat estetik, balki ijtimoiy-tarbiyaviy vazifani ham bajaradi. Estetik qadriyatlar evolyutsiyasini o'rgangan tadqiqotchilar esa musiqa didi jamiyatning

ijtimoiy-madaniy rivoji bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadilar. Ularning fikricha, zamonaviy musiqa shakllari texnologik taraqqiyot, urbanizatsiya va ommaviy madaniyat ta'sirida shakllanadi. Shu bilan birga, an'anaviy musiqa elementlari zamonaviy kompozitsiyalarda sintez shaklida qo'llanib, yangi estetik modelni yuzaga keltiradi. Bu jarayonni ayrim mualliflar "madaniy transformatsiya" yoki "estetik integratsiya" deb ataydilar[7].

Musiqaning ijtimoiy funksiyasiga bag'ishlangan sotsiologik tadqiqotlarda yosh avlodning musiqiy didi va qadriyatlari alohida o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yoshlar zamonaviy musiqaga ko'proq moyil bo'lsalar-da, milliy musiqa elementlari mavjud kompozitsiyalar ularda yuqori qiziqish uyg'otadi. Bu esa an'anaviy va zamonaviy musiqa qarama-qarshi emas, balki o'zaro boyituvchi hodisa ekanini ko'rsatadi[8].

O'zbek olimlari tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda milliy musiqa merosini saqlash, uni ta'lim tizimiga integratsiya qilish va yoshlar ongida estetik didni shakllantirish masalalari keng yoritilgan. Ayniqsa, maqom san'ati, xalq cholg'u ijrochiligi va milliy kuy-qo'shiqlarning tarbiyaviy ahamiyati alohida ta'kidlanadi[9,10]. Tadqiqotchilar milliy musiqa elementlarini zamonaviy musiqiy ta'lim metodlari bilan uyg'unlashtirish madaniy merosning uzluksizligini ta'minlashini ilmiy asoslaydilar.

Xorijiy tadqiqotlarda esa globalizatsiya sharoitida musiqiy madaniyatlarning o'zaro ta'siri, janrlar sintezi va musiqa transmadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Unga ko'ra, zamonaviy musiqa ko'pincha turli madaniyatlarning musiqiy elementlarini birlashtirgan holda yangi estetik makon yaratadi. Bu jarayon milliy musiqa yo'qolishiga emas, balki uning yangi shakllarda qayta namoyon bo'lishiga olib keladi[10,11,12].

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash madaniy barqarorlik, estetik tafakkur rivoji hamda milliy identitetni saqlashning muhim omillaridan biridir[13]. Shu bois mazkur masalani kompleks yondashuv asosida o'rganish zamonaviy musiqashunoslik va madaniyatshunoslikning dolzarb ilmiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi madaniy xotira, estetik qadriyatlar va zamonaviy tafakkur bilan bog'liq muvozanatni o'rganish uchun aralash usulli tadqiqot dizayni qo'llaniladi. Metodologik asos hodisani keng qamrovli va ko'p o'lchovli tahlil qilish uchun sifat va miqdoriy yondashuvlarni birlashtiradi.

Birinchi, musiqashunoslik, madaniyatshunoslik, estetika va san'at sotsiologiyasi bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlarni o'rganish uchun nazariy-analitik usul qo'llanildi. Akademik nashrlar, monografiyalar va xalqaro jurnal maqolalari an'anaviy va zamonaviy musiqa o'zaro ta'siri, madaniy xotirani saqlash va globalizatsiya va raqamlashtirish sharoitida estetik idrokni o'zgartirish bo'yicha asosiy nazariy nuqtai nazarlarni aniqlash uchun tizimli ravishda ko'rib chiqildi.

Ikkinchidan, an'anaviy va zamonaviy musiqiy shakllar o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni aniqlash uchun qiyosiy tahlil o'tkazildi. Ikkala toifani ifodalovchi musiqiy asarlar janr xilma-xilligi, tarixiy ahamiyati, mashhurligi va madaniy vakillik kabi mezonlarga muvofiq tanlandi. Zamonaviy kompozitsiyalarda an'anaviy xususiyatlar qanday saqlanib qolgani, o'zgartirilgani yoki qayta talqin qilinganini aniqlash uchun strukturaviy elementlar (kuy, ritm, cholg'u, shakl), semantik tarkib va ijro amaliyotlari tahlil qilindi.

Uchinchidan, empirik sotsiologik komponent kiritildi. Turli yosh guruhlari, ta'lim darajasi va musiqiy didlarni ifodalovchi respondentlardan ma'lumotlarni to'plash uchun so'rovnoma usuli qo'llanildi. So'rovnoma an'anaviy va zamonaviy musiqaga bo'lgan munosabatni, estetik qadriyatlarini, hissiy munosabatni va musiqaning madaniy o'ziga xoslikni shakllantirishdagi rolini baholash uchun mo'ljallangan edi. Umumiy tendentsiyalar va korrelyatsiyalarni aniqlash uchun miqdoriy ma'lumotlar tavsiflovchi statistik usullar yordamida qayta ishlandi.

To'rtinchidan, musiqachilar, musiqa o'qituvchilari, madaniyat mutaxassislari va talabalar bilan yarim tuzilgan intervyu usuli qo'llanildi. Ushbu intervyular musiqiy muvozanatning shaxsiy talqinlari, professional kuzatuvlar va madaniy uzluksizlik haqidagi tasavvurlar haqida sifatli tushunchalar berdi. Intervyu ma'lumotlari tematik kodlash yordamida tahlil qilindi, bu takrorlanuvchi kontseptual kategoriyalar va talqin naqshlarini aniqlash imkonini berdi.

Bundan tashqari, ijtimoiy-tarixiy sharoitlar, texnologik rivojlanish va globalizatsiya jarayonlari musiqiy did va estetik baholashga qanday ta'sir qilishini o'rganish uchun madaniy-kontekstual tahlil qo'llanildi. Ushbu yondashuv musiqiy hodisalarni nafaqat badiiy mahsulotlar sifatida, balki jamoaviy xotira va zamonaviy intellektual paradigmalar tomonidan shakllantirilgan sotsiomadaniy konstruksiyalar sifatida ham talqin qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning ishonchliligi usullarning triangulyatsiyasi (adabiyotlarni ko'rib chiqish, qiyosiy tahlil, so'rovnoma va intervyular) orqali ta'minlandi, validligi esa puxta tanlangan manbalar, vakillik namunalari va izchil analitik mezonlardan foydalanish bilan qo'llab-quvvatlandi. Tadqiqot jarayonida axloqiy me'yorlarga, jumladan, ixtiyoriy ishtirok, respondentlarning anonimligi va natijalarni ob'ektiv talqin qilishga rioya qilindi.

Umuman olganda, ushbu metodologik dizayn an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi dinamik munosabatlarni yaxlit o'rganish imkonini beradi, estetik qadriyatlar va madaniy xotira zamonaviy fikrlash usullarida qanday saqlanib qolganligi, o'zgartirilganligi va qayta kontekstlashtirilganligini ochib beradi.

Ko'plab tadqiqotlarda an'anaviy va zamonaviy musiqa qarama-qarshi tushunchalar sifatida talqin qilinadi. An'anaviy musiqa o'tmishga, zamonaviy musiqa esa bugunga va kelajakka mansubdek ko'rinadi. Ammo bu yondashuv masalani soddalashtirib yuboradi. Aslida, zamonaviy musiqa o'z ildizini an'anaviy musiqadan oladi. Har qanday yangi musiqiy shakl avvalgi tajribalarga tayanadi. Shu bilan birga, an'anaviy musiqa ham

doimiy harakatda bo'lgan, u hech qachon mutlaqo o'zgarimas holatda qolmagan. Faqat bu o'zgarishlar tabiiy va sekin kechgan. Muammo an'anaviylik va zamonaviylikni to'g'ri tushunmaslikda yuzaga keladi. Agar an'anaviy musiqa faqat muzey eksponatiga aylantirilsa yoki zamonaviy musiqa an'anaviy ohanglarni yuzaki bezak sifatida ishlatsa, haqiqiy muvozanat buziladi.

An'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanat musiqiy sintez orqali amalga oshirilishi mumkin. Musiqiy sintez deganda turli davr va uslublarga mansub musiqiy elementlarning tabiiy va mazmunli uyg'unlashuvi tushuniladi. Bu jarayonda an'anaviy musiqaning ruhi va mohiyati saqlanib qolishi muhimdir. Bugungi kunda ko'plab ijodkorlar milliy ohanglarni zamonaviy aranjirovkalar bilan uyg'unlashtirib, yangi musiqiy asarlar yaratmoqda. Agar bu ish chuqur bilim va mas'uliyat bilan amalga oshirilsa, u musiqaning estetik qiymatini oshiradi va milliy madaniyatni yangi bosqichga olib chiqadi.

Biroq sintez jarayoni yuzaki bo'lsa, an'anaviy musiqa o'zining ichki mazmunini yo'qotishi mumkin. Shuning uchun bu jarayonda san'atkorning ma'naviy saviyasi va estetik didi hal qiluvchi ahamiyatga egadir.

Muhokama va natijalar. An'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanatni saqlashda ta'lim tizimining o'rni beqiyosdir. Musiqiy ta'limda faqat texnik ijro yoki faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolish yetarli emas. O'quvchilarga musiqaning tarixiy ildizlari, estetik mohiyati va zamonaviy imkoniyatlari birgalikda o'rgatilishi lozim. Yosh avlod musiqani faqat tinglovchi sifatida emas, balki anglovchi va tahlil qiluvchi shaxs sifatida qabul qilishi kerak. Bu esa musiqiy did, estetik tafakkur va milliy ongni shakllantiradi. Xulosa shuki. An'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanat bu o'tmish va kelajak, milliylik va globallik, ruh va texnologiya o'rtasidagi nozik uyg'unlikdir. An'anaviy musiqa jamiyatga ildiz va o'tmishni inkor etishda emas, balki uni anglash va zamon bilan uyg'unlashtirishda mujassamdir. Ana shundagina musiqa inson qalbiga yetib boradigan, chuqur ma'noli va barqaror madaniy hodisa bo'lib qoladi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy va zamonaviy musiqa bir-biriga zid tushunchalar emas, balki yagona madaniy jarayonning turli bosqichlaridir. An'anaviy musiqa xalqning tarixiy xotirasi, milliy o'zligi va ma'naviy tajribasini saqlovchi mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. U asrlar davomida shakllangan estetik mezonlar, axloqiy qarashlar va ruhiy qadriyatlarni o'zida mujassam etib, jamiyatning ichki barqarorligini ta'minlaydi. Zamonaviy musiqa esa o'z navbatida davr ruhini, texnologik taraqqiyot va globallashuv ta'sirini ifoda etib, madaniyatning harakatda ekanini namoyon qiladi.

Muammo ularning mavjudligida emas, balki o'zaro munosabatini qanday yo'lga qo'yishda namoyon bo'ladi. Agar an'anaviy musiqa faqat o'tmish yodgorligi sifatida qabul qilinsa, u hayotiylik xususiyatini yo'qotishi mumkin. Aksincha, zamonaviy musiqa tarixiy ildizlardan uzilib, faqat tijoriy maqsadlarga xizmat qilsa, uning badiiy va ma'naviy

qiymati pasayadi. Shuning uchun ham musiqiy taraqqiyotning to'g'ri yo'li bu inkor yoki qarama-qarshilik emas, balki ongli ravishda uyg'unlashuv va mazmunli sintezdir.

Xulosa va tavsiyalar. Musiqiy sintez jarayoni chuqur bilim, estetik did va ma'naviy mas'uliyatni talab qiladi. An'anaviy ohang va shakllarni zamonaviy vositalar bilan uyg'unlashtirish jarayonida ularning ichki mohiyati saqlanib qolishi zarur. Faqat shundagina yangi yaratilgan asar ham milliy ruhni, ham zamonaviy tafakkurni o'zida mujassam eta oladi. Bu esa madaniyatning uzluksiz rivojlanishiga xizmat qiladi.

Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida musiqaning o'rni beqiyosdir. Ta'lim tizimi orqali o'quvchilarga nafaqat musiqiy bilim va ijro mahorati, balki musiqaning ma'naviy-falsafiy mohiyatini anglash ko'nikmasi ham berilishi lozim. Musiqani ongli ravishda tushunish va tahlil qilish qobiliyati shakllanganda, yoshlar ommaviy madaniyat ta'sirida yo'qolib qolmaydi, balki o'z milliy ildizlariga tayangan holda global madaniy makonda faol ishtirok eta oladi.

Shunday qilib, an'anaviy va zamonaviy musiqa o'rtasidagi muvozanat - bu o'tmish va kelajak, milliylik va globallik, ruh va texnologiya o'rtasidagi nozik uyg'unlikdir. Bu uyg'unlikni saqlash jamiyatning ma'naviy barqarorligi va madaniy mustaqilligini ta'minlaydi. Musiqa o'z tarixiy ildizlariga tayanib, zamon bilan hamnafas bo'la olgan taqdiridagina inson qalbiga chuqur kirib boradigan, estetik va ma'naviy jihatdan boy madaniy hodisa sifatida yashab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Stokes M. Ethnicity, Identity and Music. Oxford: Berg Publishers, 1994. 208 p.
2. Frith S. Music and Identity. / Oxford: Oxford University Press, 1996.
3. Rajabiy Y. O'zbek xalq musiqasi. / Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1994.
4. Fitrat A. O'zbek klassik musiqasi va uning tarixi. / Toshkent: Fan, 1993.
5. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. Л.: Музыка, 1971. 376 с.
6. Адорно Т. Философия новой музыки. М.: Республика, 2001. 352 с.
7. Merriam A. The Anthropology of Music. Evanston: Northwestern University Press, 1964. 358 p.
8. Nettl B. The Study of Ethnomusicology: Thirty-Three Discussions. Urbana: University of Illinois Press, 2005. 512 p.
9. Қодиров Р. Ўзбек халқ муסיқаси тарихи. Тошкент: Фан, 2010. 284 б.
10. Ибрагимов О. Мақом асослари. Тошкент: Ўзбекистон, 2006. 192 б.
11. Small C. Music, Society, Education. Hanover: Wesleyan University Press, 1996. 248 p.
12. Turino T. Music as Social Life: The Politics of Participation. Chicago: University of Chicago Press, 2008. 280 p.
13. Абдуллаев Р. Миллий муסיқа мероси ва унинг тарбиявий аҳамияти. Тошкент: Музыка, 2018. 156 б.